

УДК 811.161.2'374.2:004

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК «ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ. СЛОВНИК ЗАКОНОДАВЧОЇ ТА СТАНДАРТИЗОВАНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ»

Інформаційні ресурси. Словник законодавчої та стандартизованої термінології / Нац. акад. пед. наук України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: П. І. Рогова, Я. О. Чепуренко, С. М. Зозуля, І. Г. Лобановська]. – Київ : [Нілан-ЛТД], 2012. – 283 с.

У статті охарактеризовано загальні підходи до укладання термінологічних словників. Висвітлено концепцію та етапи створення словника «Інформаційні ресурси. Словник законодавчої та стандартизованої термінології», підготовленого фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Визначено перспективу його використання в подальших дослідженнях і впровадження в практику роботи освітніх закладів України. Уточнено значення терміна «термінологічний словник».

Ключові слова: бібліотечно-інформаційна сфера, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, інформаційні ресурси, лексикографія, термінологічний словник.

З огляду на стрімке зростання соціальної ролі інформаційних ресурсів, безперервне збільшення обсягу та ускладнення змісту наукової інформації нині виникає потреба у нових довідкових виданнях. Особливо актуальним є укладання термінологічних словників, що містять наукову лексику, вживану для позначення понять сфери інформаційних ресурсів сучасного суспільства на основі законодавчої та стандартизованої термінології.

Зауважимо, що сьогодні в українській термінологічній лексикографії спостерігається значне піднесення. Однак сфера інформаційних ресурсів українського суспільства має ще небагатий досвід лексикографії. Тому **мета цієї** статті – охарактеризувати особливості, наукову новизну пропонованого термінологічного словника, підготовленого ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського, визначити його значущість для української лексикографії; окреслити перспективу використання в подальших дослідженнях і впровадження в практику роботи освітніх закладів України.

Наприкінці ХХ ст. спостерігалось прискорення процесів унормування термінів, що відображають основні поняття інформаційних ресурсів суспільства, шляхом утвердження їхніх значень нормативно-правовими документами. Проте унормування термінології відбувається не лише завдяки фіксуванню термінів, понять та їхніх значень у законодавчих чи нормативних актах. Укладання термінологічних словників, тобто термінографічна діяльність, – один із основних засобів нормалізації професійної мови, коли впорядковується, критично та детально аналізується, чіткіше окреслюється поняття система певної наукової галузі.

Розроблення термінологічних словників є досить складним, трудомістким процесом, який передбачає використання науково обґрунтованих принципів відбору та систематизації спеціальної лексики, зокрема:

– відбір термінів до словника повинен здійснюватися з урахуванням частоти їхнього вживання в наукових працях;

– лексичний склад словника має формуватися відповідно до цільового та читачького призначення;

– терміни повинні розміщуватись у порядку, зручному для їх швидкого знаходження, орієнтувати неспеціалістів у поняттєвому апараті галузі;

– спосіб опису лексичного значення слова мусить чітко відповідати типу словника;

– понятійно-термінологічний апарат повинен відображати інноваційні процеси розвитку науки.

Окрім цього, терміни мають якнайповніше розкривати суть поняття та повністю відповідати нормам і правилам сучасної української літературної мови.

Зауважимо, що словник – це один із засобів знищення мовних бар'єрів у практиці професійного спілкування, оскільки, фіксуючи значення слів, він сприяє нормалізації професійної мови як засобу спілкування. Звичайно, є словники різних видів, і виконують вони різні соціальні функції, передусім – інформативну та нормативну, адже забезпечують можливість системно вивчати та досліджувати накопичені знання певної наукової галузі [3, с. 49].

Призначення термінологічних словників – відображати понятійно-термінологічний апарат різних галузей науки й техніки та забезпечувати наукову, навчальну, виробничу діяльність. Термінологічний

словник є найважливішим засобом опису тієї чи іншої терміносистеми [8, с. 78].

Тож рекомендуємо поняття «термінологічний словник» вживати у значенні одного із різновидів лінгвістичного словника, в якому зібрано та систематизовано терміни й визначення певної галузі знання.

Попри вагомий доробок у сфері науково-технічної термінології, наявність важливих праць, що вийшли в Україні за останнє десятиліття, проблеми розвитку сучасної вітчизняної термінології є надзвичайно актуальними. Зокрема, впорядкування понятійно-термінологічного апарату сучасної сфери інформаційних ресурсів України досі залишається перспективним напрямом розвитку українського термінознавства, а тому неодноразово ставало об'єктом обговорення на наукових зібраннях різного рівня: міжнародних конференціях, термінологічних семінарах тощо.

Висвітлюючи досвід лексикографічної роботи в ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського, слід зауважити, що термінологічний словник «Інформаційні ресурси. Словник законодавчої та стандартизованої термінології» підготовлено в межах НДР «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського» (наук. керівник – канд. іст. наук, старш. наук. співробітник, заслужений працівник культури України П. Рогова) та нагороджено дипломом I ступеня в конкурсі НАПН України на кращі наукові роботи, створені в 2012 р.

Групою фахівців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – П. Роговою, С. Зозулюю, І. Лобановською та Я. Чепуренку – було розроблено концепцію словника, визначено його структуру. Важливе значення для формування лексичного складу аналізованого видання мало обговорення його перспекту в наукових установах НАПН України, на засіданнях науково-методичних нарад та науково-практичних семінарах ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, інших наукових заходах, присвячених питанням формування єдиного галузевого інформаційного ресурсу [2, с. 257].

Зауважимо, що *мета словника* полягала в тому, щоб виявити, узагальнити й систематизувати нормативно-правове трактування основних визначень і дефініцій понятійно-термінологічного апарату інформаційної сфери України. Основне його *призначення* – впорядкувати існуючу термінологію в інформаційній сфері в контексті окремого напрямку: формування, зберігання, оброблення та використання інформаційних ресурсів суспільства.

Варто відзначити *наукову новизну* видання «Інформаційні ресурси. Словник законодавчої та стандартизованої термінології»:

- уперше зібрано не лише законодавчу, а й стандартизовану термінологію інформаційної сфери України з початку здобуття нею незалежності в 1991 р.;

- упорядковано та систематизовано існуючу термінологію в контексті окремого напрямку – інформаційні ресурси;

- створено найповніший (за кількістю термінів) словник інформаційних ресурсів серед термінологічних словників, виданих за зазначений період.

Концепція досліджуваного видання передбачала висвітлення понятійно-термінологічного апарату за такими тематичними напрямками:

- бібліотекознавство, бібліографознавство (інформаційно-бібліотечна діяльність, бібліографічний запис, опис, бібліотечні технології, бібліотечна статистика, види бібліотек, бібліотечно-інформаційні фонди);

- видавнича справа (основні види видань, друковані ЗМІ);

- інформаційна політика держави (інформаційні агентства, авторське право і суміжні права, державна статистика, державна таємниця, науково-технічна інформація, Національна програма інформатизації);

- інформація і документація (комплектування фонду, аудіовізуальні документи, захист інформації, індексування документів);

- електронний документообіг (електронні документи, електронні видання, електронний цифровий підпис, електронні бібліотеки);

- книгознавство, музеєзнавство (книговидання, елементи книги, книжкові пам'ятки, музейна справа);

- архівознавство, документознавство, діловодство (архівні документи, архівні установи, керування інформацією, керування документаційними процесами);

- аудіовізуальні (електронні) засоби масової інформації (телебачення і радіомовлення, кіно, звукозапис, відеозапис тощо), телекомунікаційна мережа.

Авторами-укладачами зазначеного словника було проаналізовано документи, які стали джерельною базою видання:

- законодавчі акти України, що регулюють відносини в інформаційній сфері;

- державні стандарти з бібліотечної справи та суміжних наукових галузей;

- міждержавні стандарти з інформації, бібліотечної та видавничої справи.

У результаті ґрунтовного наукового аналізу термінологічної лексики сучасної сфери інформаційних ресурсів України до словника було відібрано понад 1 700 термінів, які подано з примітками та посиланнями на джерело. Терміносистема даного видання містить значну кількість нових термінів і понять, пов'язаних із прийняттям низки законів України, національних та міждержавних стандартів, які регламентують науково-інформаційну, бібліотечну та суміжних галузей знань діяльність упродовж 1991–2011 рр., наприклад: «автоматизована інформаційно-пошукова система», «аналітико-синтетична обробка науково-технічної інформації», «електронний цифровий підпис», «гіпертекстова база даних», «інтерфейс користувача», «інформаційна діяльність», «інформаційний брокер», «інформаційні ресурси спільного користування», «ринок інформаційної продукції», «система науково-технічної інформації» тощо. Після кожного терміна в круглих дужках подано назву нормативно-правового акта та вказано статтю чи пункт, в

якому вміщено той чи інший термін. У випадку, коли щодо одного терміна є кілька визначень у різних законах чи стандартах, у словнику наведено всі варіанти, виявлені авторами-упорядниками. Дефініції подано з урахуванням тих нормативних документів, котрі тлумачать терміни інформаційної діяльності з наукових позицій.

Терміни-синоніми вміщено поряд з основним терміном через крапку з комою. Подекуди поряд із терміном у дужках вказано сферу його застосування. Терміни, які мають загальноприйняті скорочення-абrevіатури, наведено поряд через крапку з комою. Крім того, абrevіатури термінів з їх розшифруванням вміщено в окремий перелік. Особливо важливі статті мають більш розгорнутий характер.

Терміни, зафіксовані російською мовою, було перекладено авторами українською. Та, на жаль, вони не мають статусу офіційного перекладу, що є вимогою для нормативних документів (стандартів) у випадку їх гармонізації. Проте, на думку укладачів, уміщення в словник цих понять є важливим, оскільки вони використовуються фахівцями при здійсненні міжнародної інформаційної та наукової діяльності. У виданні вказані терміни позначено знаком астериск (*).

Словник містить абетковий покажчик термінів, що сприяє їх швидкому пошуку, полегшує працю науковців.

Зазначена специфіка відбору і викладу лексики зумовлена постійними змінами в поняттєво-термінологічному апараті інформаційної сфери та намаганням укладачів якнайповніше подати затребувану інформацію.

Необхідність такого видання зумовлена, зокрема, сучасними потребами підготовки фахівців у сфері соціальної комунікаційно-інформаційної діяльності відповідно до трансформації вітчизняної системи освіти.

Говорячи про впровадження термінологічного словника «Інформаційні ресурси. Словник законодавчої та стандартизованої термінології» в практику, зазначимо, що видання надійшло до національних і державних книгозбірень мережі освітніх бібліотек Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, НАПН України. Це означає, що понад 280 бібліотек вишів України гуманітарного профілю (у т. ч. Автономної Республіки Крим) та понад 20 провідних освітніх книгозбірень у різних регіонах України отримали по кілька примірників цього словника на безоплатній основі.

Проведене дослідження дає змогу зробити такі **висновки**:

– кожна наукова дисципліна вимагає створення чітко сформованої системи понять та відповідних термінів, тому важливо постійно переглядати терміносистему з позиції її адекватності суті номінованих понять, з'ясовувати активні моделі термінотворення, встановлювати наявні між термінами парадигматичні зв'язки, передусім на рівні синонімії, а також з урахуванням власне українських надбань і запозичень, досліджувати процеси термінологізації [1, с. 90]. З огляду на це, вважаємо, що авторам-упорядникам охарактеризованого словника вдалося зібрати, проаналізувати, систематизувати та досить

повно відобразити українську термінологію інформаційних ресурсів суспільства із сучасних позицій;

– здійснення систематичної роботи з укладання словників українських термінів, уживаних у сфері інформаційних ресурсів суспільства на базі законодавчої та стандартизованої термінології, сприятиме подальшому розробленню теоретичних положень низки наукових дисциплін документально-комунікаційного циклу;

– підготовка та видання термінологічних словників актуалізує інтерес молодих науковців до проблем українського термінознавства та сприятиме розвитку українського словникарства в цілому.

На нашу думку, термінологічний словник «Інформаційні ресурси. Словник законодавчої та стандартизованої термінології» може застосовуватись у практичній роботі освітніх закладів України і буде корисним для широкого кола читачів, зокрема науковців, докторантів, аспірантів та тих, хто досліджує проблематику соціальних комунікацій. Це видання також стане у пригоді працівникам бібліотечно-інформаційної сфери, студентам вищих навчальних закладів і коледжів, які навчаються за інформаційно-бібліотечними та іншими гуманітарними напрямками підготовки.

Також словник, як етапне явище, може стати базою подальших досліджень у термінологічній царині, у підготовці майбутніх довідково-термінологічних видань.

Список використаної літератури

1. Зозуля С. Термінологічна лексикографія в архівознавстві / С. Зозуля // Студії з архівної справи та документознавства / Держкомархів України, Укр. н-д ін-т архів. справи та документознавства; [редкол.: І. Б. Матяш (голов. ред.) та ін.]. – Київ, 2009. – Т. 17. – С. 87–92.
2. Зозуля С. М. До проблеми укладання галузевих словників (концепція термінологічного словника «Інформаційні ресурси», розробленого на базі ДНІПБ України ім. В. О. Сухомлинського) / С. М. Зозуля // Історія освіти, науки і техніки в Україні: матеріали VII Всеукр. конф. молодих учених та спеціалістів, 16 берез. 2012 р., м. Київ / Нац. акад. аграр. наук, Держ. наук. с.-г. б-ка, Навч. центр «Ін-т землеробства НААН», Панфільська дослід. станція; [редкол.: В. А. Вергунов та ін.]. – Київ, 2012. – Ч. 1. – С. 256–258.
3. Зозуля С. М. Термінологічний словник з інформаційних ресурсів: розроблення та шляхи впровадження [Електронний ресурс] / С. М. Зозуля // Формування єдиного галузевого інформаційного ресурсу шляхом кооперативного аналітико-синтетичного опрацювання документів галузевої тематики: матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару, 3 берез. 2011 р. / Нац. акад. пед. наук України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського; [редкол.: П. І. Рогова (голова) та ін.]. – Київ, 2011. – С. 49–53. – Режим доступу: http://www.library.eduua.net/research_activity/personal_lib_products/ (дата звернення: 26.05.2014). – Назва з екрана.
4. Симоненко Л. Термінологічні справи сьогодення / Л. Симоненко // Українська наукова термінологія: зб. матеріалів / НАН України, Наук.-вироб. п-во «Вид-во «Наук. думка» НАН України». – Київ: Наук. думка, 2009. – Зб. № 2: зб. матеріалів наук.-практ. конф. «Укр. наук. термінологія. Проблеми перекладу». – С. 3–8.
5. Солоіденко Г. І. Українська бібліотечна термінологія: становлення та основні етапи розвитку: [монографія] / Г. І. Солоіденко; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – 204 с.
6. Туровська Л. Практичне термінознавство на початку XXI ст.: класифікація, особливості побудови галузевих словників / Л. Туровська // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань: зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Ін-т держ. упр.; [за заг. ред. В. В. Бездрабко]. – Київ: Четверта хвиля, 2010. – Вип. 4. – С. 77–81.